



**“O‘ZBEK AN‘ANAVIY IJROCHILIKDA CHOLG‘U SOZLARINING
O‘RNI VA AHAMIYATI**

Yunusova Mashhura Shamsiddin qizi

TDPU “Musiqi ta’limi va san’at” yo’nalishi 1- bosqich magistranti.

Ilmiy rahbar: Botirov Yo’ldoshali, TDPU

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o‘zbek an‘anaviy ijrochilik san’atida cholg‘u sozlarining shakllanish jarayoni, ularning musiqiy tafakkur rivojida o‘rni, ijro uslublari va badiiy-estetik ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, milliy cholg‘ularning hozirgi davrdagi yangicha talqinlari, ustoz-shogird an‘anasidagi davomiyligi hamda zamonaviy san’atdagi qo‘llanish xususiyatlari tahlil etiladi.*

Kalit so‘zlar: *an‘anaviy ijrochilik, milliy cholg‘ular, ma’naviy meros, badiiy tafakkur, maqom, dutor, cholg‘ushunoslik.*

**Традиционное исполнительство и роль музыкальных
инструментов**

Юнусова Маишхура Шамсиддин кизи

Магистрант 1-го курса

Факультет «Музыкальное образование и искусство

Ташкентский государственный педагогический университет имени

Низами

Научный руководитель: *Ботиров Юлдошали, профессор кафедры
«Музыкальное образование» Ташкентского государственного
педагогического университета*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются роль и значение узбекских национальных музыкальных инструментов в системе традиционного исполнительского искусства. Анализируются историческое развитие инструментов, их выразительные и технические функции в традиционном музицировании, а также их вклад в сохранение культурного*



наследия. Кроме того, освещается преемственность традиции «устоз-шогирд» и современные интерпретации национальных инструментов в музыкальной практике.

Ключевые слова: традиционное исполнительство, национальные музыкальные инструменты, культурное наследие, художественная выразительность, мугам/макам, дутар, органология.

Traditional Performance and the Role of Musical Instruments

Yunusova Mashhura Shamsiddin qizi

Master's Student, 1st Year

Faculty of "Music Education and Art"

Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Scientific advisor: Botirov Yuldoshali, professor of the department of "Music Education" at the Tashkent State Pedagogical University

Abstract: *This article examines the role and significance of traditional Uzbek musical instruments within the context of national performance art. It analyzes the historical development of musical instruments, their expressive and technical functions in traditional performance, as well as their contribution to the preservation of cultural heritage. The study also discusses the continuity of the master-apprentice tradition and the modern interpretations of national instruments in contemporary musical practice.*

Keywords: *traditional performance, national musical instruments, cultural heritage, artistic expression, maqom, dutar, organology.*

O'zbek xalqining musiqiy madaniyati ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, bu jarayonning shakllanishi va rivojida an'anaviy cholg'u sozlarining o'rni beqiyosdir. Har bir cholg'u asrlar davomida xalq ruhiyati, estetik qarashlari, urf-odatlar bilan uyg'unlashib borib, o'ziga xos badiiy timsolga aylangan. Dutor, tanbur, gijjak, nay, chang, qo'shnay, doira kabi sozlar milliy musiqaning asosiy tayanchi, ijro maktablarining markaziy bo'g'ini sifatida shakllangan. An'anaviy ijrochilik san'ati faqatgina musiqiy jarayon emas, balki xalqning tarixiy-madaniy xotirasi, ruhiyatini



aks ettiruvchi murakkab badiiy tizimdir. Mazkur tizimda cholg'ularning tutgan o'rni musiqiy ohangni berish bilan cheklanmay, balki badiiy mazmunni ifodalash, musiqiy obrazlarni yaratish, ijodiy merosni avloddan avlodga yetkazish vazifalarini ham bajaradi.

An'anaviy cholg'u sozlarining tarixiy shakllanishi O'zbek cholg'u sozlari uzoq tarixiy jarayon davomida shakllanib, turli davrlar musiqiy talablariga moslashib borgan. Dastlabki davrlarda cholg'ular diniy marosimlar, mehnat jarayonlari va bayramlarda qo'llanilgan bo'lsa, keyinchalik ularning badiiy vazifasi kengayib, professional ijrochilik darajasiga ko'tarilgan. Tanbur, dutor, nay kabi cholg'ularning shakli, tovush bo'yoqlari, diapazoni va texnik imkoniyatlari ustozlar tomonidan mukammallashtirib borilgan. Bu jarayon cholg'ularning faqat musiqa chalinadigan predmet emas, balki xalqning ruhiy-madaniy timsoliga aylanishiga sabab bo'lgan.

Cholg'u sozlarining an'anaviy ijrochilikdagi vazifasi. Musiqiy badiiy mazmunni ifodalash. Har bir cholg'u o'ziga xos tembr va ijro texnikasiga ega bo'lib, bu jarayon musiqaning mazmunini bo'yoqlarini boyitadi. Masalan: Tanbur — maqom ijrochiligida yetakchi soz bo'lib, murakkab ohanglarni aniq va ravon ifodalash imkonini beradi. Dutor — xalq kuy-qo'shiqlarida badiiy samimiyat, lirika va yumshoqlik timsoli sifatida qadrlanadi. Nay — ruhiy poklanish, sokinlik, chuqur his-tuyg'ularni ifodalovchi eng qadimiy sozlardan biridir. Doira — ritmni boshqaruvchi asosiy cholg'u bo'lib, ijro jarayonini uyg'unlashtiradi. Cholg'ularning bunday funksional ahamiyati an'anaviy ijrochilikning musiqiy mazmunini boyitadi va har bir asarga o'ziga xos ruh bag'ishlaydi.

Ijro maktablarining shakllanishida roli O'zbek musiqiy merosida Feruz, Shashmaqom, Xorazm maqomlari, turli hududlarga xos uslublarning shakllanishida cholg'ular muhim o'rin egallaydi. Masalan: Buxoro va Xiva an'analari tanbur va gijjak yetakchi o'rin tutadi. Farg'ona-Toshkent yo'nalishida dutor va doira bosh cholg'ular hisoblanadi. Cholg'ularning texnik imkoniyatlari va tovush tembri hududiy ijro uslublari belgilashda muhim omil bo'lgan.



Ustoz-shogird an'anasi va cholg'u sozlarining davomiyligi. An'anaviy ijrochilikning eng barqaror tamoyillaridan biri — ustoz-shogird maktabidir. Har bir cholg'u ijro uslubi, texnikasi, talqini va badiiy ifodasi aynan ushbu maktab orqali avloddan avlodga o'tadi. Shogirdlar nafaqat kuylarni, balki cholg'uni ushlash, sozlash, ohangni ifodalash, ijroning ruhiy tomonlarini ham ustozlardan o'rganib, davom ettiradilar. Bu jarayon an'anaviy cholg'ularning zamon o'tsa ham o'z badiiy qiyofasini saqlab qolishiga sabab bo'lmoqda. An'anaviy cholg'ularning zamonaviy talqini. Bugungi kunda milliy cholg'ular faqat an'anaviy ijrochilikda emas, balki: Estrada janrida, Krossover yo'nalishlarida, Orkestrlar tarkibida, Zamonaviy kompozitorlik ijodida, Multimedia loyihalarida keng qo'llanilmoqda. Bu jarayon o'zbek cholg'ularining universalligini, yangi musiqiy makonlarga moslasha olishini ko'rsatadi. Masalan, dutor uchun yangi asarlar, nayning zamonaviy talqinda solo ijrosi, tanbur orkestri uchun yozilayotgan kuylar milliy cholg'ularning yangi bosqichga ko'tarilayotganidan dalolat beradi.

Cholg'u sozlarining ma'naviy-madaniy ahamiyati. Cholg'u sozlari o'zbek xalqining ma'naviy merosi, urf-odatlarini, qadriyatlarining ajralmas qismidir. Ular orqali: milliy identitet mustahkamlanadi; folklor an'analari davom etadi; madaniy xotira avloddan avlodga o'tadi; san'atning tarbiyaviy, estetik ta'siri kuchayadi. Musiqa orqali xalqning dunyoqarashi, ruhiy holati, quvonch va iztiroblari, hayotga bo'lgan munosabati ifodalanadi. Cholg'ular esa ushbu his-tuyg'ularni jonlantiruvchi asosiy vosita sifatida qadrlanadi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki O'zbek an'anaviy ijrochilik san'atida cholg'u sozlari musiqiy tafakkurning rivojlanishi, badiiy ifoda vositalarining shakllanishi va madaniy merosning davomiyligini ta'minlaydigan markaziy o'ringa ega. Har bir cholg'u o'z tembri, ijro texnikasi, badiiy imkoniyatlari bilan milliy musiqaning boyligini namoyon etadi. Ustoz-shogird an'anasining uzluksizligi, zamonaviy talqinlarning ko'payishi esa an'anaviy cholg'ularning bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolayotganini ko'rsatadi. Cholg'u sozlarining badiiy, tarbiyaviy va ma'naviy qimmatini ularni nafaqat musiqiy merosning, balki xalq madaniyatining eng muhim qatlamlaridan biriga aylantiradi. Shu bois an'anaviy



cholgʻularni chuqur oʻrganish, asrash va yangi talqinlarda rivojlantirish milliy sanʼat taraqqiyoti uchun muhim vazifalardan biridir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rasulov R. Oʻzbek xalq cholgʻulari. – Toshkent: Fan, 1995.
2. Sodiqov A. Oʻzbek musiqa merosi va ijrochilik anʼanalari. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 2002.
3. Matyoqubov O. Maqomot. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006
4. Isʼhoqov I. Oʻzbek anʼanaviy musiqa madaniyati: rivojlanish bosqichlari va oʻziga xosliklari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
5. Qodirov B. Cholgʻushunoslik asoslari. – Toshkent: Sanʼat, 2004.
6. Valiyev H. Oʻzbek maqom ijrochiligi tarixi. – Buxoro: Buxoro nashriyoti, 20107.
7. Karimova M. “Oʻzbek xalq cholgʻularining badiiy va amaliy ahamiyati.” // Musiqa merosi ilmiy jurnali, №3, 2018. – 45–52-betlar.
8. UNESCO. Traditional Music of Central Asia. – Paris, 2016.
9. Levin, T. The Music of Central Asia. – Indiana University Press, 2009.
10. Jovliyev Sh. “Anʼanaviy ijrochilikda ustoz-shogird maktabining oʻrni.” // Sanʼat va madaniyat jurnali, №2, 2020. – 33–40-betlar.